

بنام خدا

سہم شناسی عمومی

بخش اول

● تعریف سم شناسی:

علمی است که درباره شناسایی سموم، مطالعه اثرات آن ها بر روی موجودات زنده، نمونه برداری و اندازه گیری آنها در محیط زیست و بدن موجود زنده یا مرده بحث می کند.

● تعریف سم:

ماده ای که دارای منشاء گیاهی، حیوانی یا شیمیایی بوده و از یک راه خاص یا راه های مختلف در مقادیر معین باعث اختلال یا توقف فعل و رانفعالات حیاتی به طور موقت یا دائم می شود.

● تعریف مسمومیت:

به هم خوردن عملکرد فیزیکی، بیوشیمیایی یا روانی موجود زنده که در اثر ورود و تماس با ماده خارجی سمی از راههای مختلف اتفاق می افتد و شدت آن بستگی به نوع ماده سمی، مقدار آن و طول مدت تماس دارد.

انواع سموم (از نظر حالت فیزیکی)

- سموم فرار مانند الکل، کلروفرم و بنزن
- سموم گازی مانند دی اکسید کربن ، هیدروژن سولفور ، گازهای جنگی و سموم آلی
- سموم معدنی مانند جیوه ، سرب و آرسنیک

انواع سموم (از نظر مسیر ورود به بدن)

- سموم گوارشی (از طریق دهان و بلعیدن وارد بدن می شود)
- سموم تنفسی (به حالت گازی وارد ریه ها می شود)
- سموم پوستی (در اثر تماس با پوست به بدن نفوذ می کند)

انواع مسمومیت

- **مسمومیت حاد:** ماده سمی یکباره به مقدار نسبتاً زیاد وارد بدن می شود و عوارض مسمومیت سریع ظاهر می شود.
- **مسمومیت مزمن:** ماده سمی به تدریج وارد بدن می شود و عوارض بعد از مدتی طولانی ظاهر می شود.

اثرات سموم بر موجود زنده (انسان)

- اثرات موضعی (در محل تماس یا ورود سم به بدن)
- اثرات سیستمیک (اثرات منتشر شده از طریق گردش خون یا از طریق سیستم عصبی در قسمت های مختلف بدن)
- اثرات سرطانزایی (ایجاد غدد سرطانی)
- اثرات جهش زایی (ایجاد تغییرات ژنتیکی نامطلوب)
- اثرات بر روی جنین (نقص ساختاری در اعضای در حال رشد)
- اثرات سمی (ایجاد عوارض کشنده یا غیرکشنده و مسمومیت)

سرنوشت سموم در بدن

- **جذب** (سم به بخش خاصی از بدن مانند پوست وارد می شود)
- **انتشار** (سم وارد سیستم گردش خون شده و منتشر می شود)
- **ثابت شدن** (سم به بخش های خاصی از بدن متصل می شود)
- **تغییر شکل** (سم در اثر فعالیت های کبد به ماده دیگری تبدیل می شود)
- **دفع** (سم از طریق عرق، ادرار یا مدفوع از بدن خارج می شود).

سرنوشت سموم در بدن

راه‌های ورودی سموم

پوست

دستگاه گوارش

ریه‌ها

انتشار (از طریق گردش خون)

کبد

ثابت شدن (ذخیره سم در اندام) / تغییر شکل سم

راه‌های خروجی سموم

کلیه‌ها
(ادرار)

دستگاه گوارش
(مدفوع)

ریه‌ها

پوست
(تعریق)

سموم آفت کُش (سموم کشاورزی)

- **تعریف آفت:** هر موجود زنده ای که در جایی غیر از آنچه مطلوب و مورد نظر انسان است زندگی و رشد می کند و باعث خسارت به انسان (مثل پشه های ناقل بیماری)، گیاهان (حشرات گیاهخوار و مضر)، ساختمان ها (موریانه چوبخوار) و یا حیوانات (مگس گوشت دام) و ... می شود.

- **سموم آفت کُش:** هر ماده یا ترکیبی از مواد که برای پیشگیری، دور کردن، کشتن یا به حداقل رساندن هر نوع آفت بکار می رود را آفت کش می نامند.

تاریخچه

گوگرد معدنی موجود در طبیعت

- شواهدی دال بر استفاده از گوگرد علیه حشرات و کنه ها صدها سال قبل میلاد مسیح (۴۵۰۰ سال پیش) موجود است.
- در ژاپن در قرن ۱۶ از سرکه و روغن وال
- در چین از ارسنیک و عصاره آبی توتون

تاریخچه

- با پیشرفت علوم شیمی مدرن انواع آفت کش های سنتتیک مانندالکیل تیو سیونات و دی تیو کاربامات ساخته شد.
- معضل اصلی که در سنتز آفت کشها تا به امروز است اینکه باقیمانده آفت کشها در آب و غذا و زمین و هواسلامت انسان را مورد مخاطره قرار داده است.
- براساس گزارش ها، سالانه ۵۰۰ هزار نفر در آمریکا با این سموم مسموم شده و بیش از ۲۰ هزار نفر آنها با مرگ و میر همراه است.

تقسیم بندی آفت کش ها براساس آفت هدف

- حشره کش
- قارچ کش
- علف کش
- جونده کش
- حلزون کش
- کنه کش

خصوصیات عمومی حشره کش ها

- بر روی سیستم عصبی اثر می گذارند.
- جایگاه هدف در همه گونه ها یکسان است اما میزان دوز آن متفاوت است.
- بر روی موجودات غیر هدف هم اثر مشابهی دارد.
- مکانیسم سموم عصبی مقابله با انتقال غشایی عناصر حیاتی مانند سدیم، پتاسیم، کالر، کلسیم و یا مهار آنزیم های اختصاصی می باشد.

انواع اصلی حشره گش ها (بر اساس ترکیب شیمیایی)

- ارگانوکلره
- ارگانوفسفره
- کاربامات
- پیریتروئیدها

حشره کش های کلره

- اولین حشره کش کلره در ۱۹۴۰ میلادی به نام **د.د.ت** (نام شیمیایی: دی کلروو دی فنیل تری کلرو اتان) برای مبارزه با آفات خانگی و کشاورزی ساخته شد.
- د.د.ت دارای پایداری شیمیایی زیاد است.
- خاصیت فرّار بودن (خروج از محیط) کم دارد.
- در بافت چربی بدن حل و انباشته می شود.
- در محیط پایداری زیاد و سرعت حرکت کم دارد.

حشره کش های کلره

- ماندگاری طولانی در محیط زیست (دارای خطر برای انسان و سایر موجودات غیر هدف) دارند
- **بزرگنمایی زیستی (biomagnification)** در چرخه های زیستی بسیاری از گونه های پرندگان
- تاثیر بر متابولیسم کلسیم بر پوسته تخم پرندگان
- تغلیظ در کیسه زرده تخم ماهی و اختلال تولید مثل
- آلدترین و دی آلدترین (دو سم کلره دیگر) سمیت عصبی و اختلال در تولید مثل ایجاد می کنند.
- حشره کش های کلره موثر برای موریانه و شپش نیز هستند.

حشره کش های کلره

علائم بیماری **جرب** - **کنه** عامل جرب

- لیندین (سیکلوهاگزان) برای کنترل شپش و بیماری **جَرَب** (عامل: **کنه انگل پوست**) بکار می رود.

- در کودکان زیر شش سال سمیت عصبی و تشنج

- در بافت چربی مانند کبد و کلیه سیستم عصبی و بافت چربی جمع و ذخیره می شوند.

- در ساکنان مناطق شمال و در منابع پروتئینی دریایی (ماهی و میگو) حشره کش ارگانوکلره یافت می شود.

- نیمه عمر (مدت زمان تجزیه) در طبیعت بیش از ۳۰ سال است.

- استفاده از آنها بجز مواردی ممنوع شده است.

حشره کش های ارگانوفسفره

- پُر مصرف ترین حشره کش های کنونی می باشند
- قدمت آن به جنگ جهانی دوم بر می گردد.
- انواعی از آن عبارتند از: پاراتیون، مالاتیون و متاسیستوکس.
- سمیت آن به دلیل مهار آنزیم استیل کولین استراز در بدن حشره است
- تماس با غلظت بالای این حشره کش ها ایجاد اختلال عصبی، رفتاری، ادراکی و عضلانی می کند
- بهبود علائم بیش از سه ماه طول می کشد.

عوارض حشره کش های ارگانوفسفره در انسان

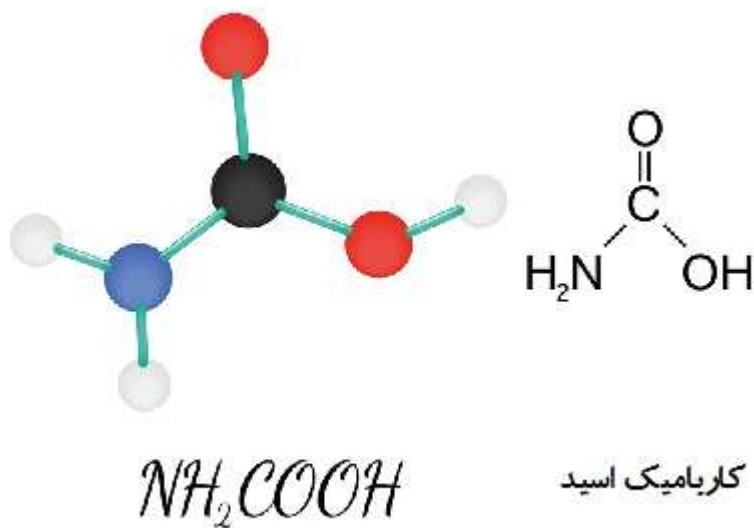
- اثرات موسکارینی (اصطلاح پزشکی): افزایش ترشحات بزاق، بینی و چشم، انقباض ریه ها
- اثرات نیکوتینی (اصطلاح پزشکی): افزایش فشارخون، ضعف عضلانی، فلج شدن و شل شدن عضله
- علائم عصبی بین ۲۴-۹۶ ساعت به شکل نوروپاتی (اختلالات عصبی مثل بی حسی دست و پا و ...) می شود.
- در نوروپاتی، اکسون ها (رشته های عصبی بدن) آسیب می بیند و منجر به ضعف عضلات حرکتی دست و پا و عضلات تنفسی می شود.

درمان مسمومیت حشره کش های فسفره

- با استفاده از آنتی دوت (پاد زهر)
- آنتی دوت، پیوند آنزیم (استیل کولین استراز) و سم را جدا می کند و اثرات تحریک مداوم آنزیم را مهار می کند.
- میزان آتروپین مورد نیاز بستگی به شدت مسمومیت دارد.
- آنتی دوت های دیگر: اکسایم ها مانند Obidoxime و Pralioxime:

کاربامات ها (سموم حشره کش کاربامات)

- از مشتقات **کاربامیک اسید** هستند
- بیشترین مصرف را به صورت حشره کش خانگی دارند
- علائم مسمومیت با آن شبیه ارگانوفسفره اما با شدت کمتر است
- مکانسیم اثر بر حشره: مهار آنزیم استیل کولین استراز اما به صورت برگشت پذیر
- سمیت کمتری از ارگانوفسفره ها دارند.

حشره کش های پیروترییدی

گیاه پیتروم

- حشره کش قدیمی با منشاء گیاه پیتروم
- استفاده وسیع در آفت کش های خانگی و گلخانه ای
- سمیت کم
- مسمومیت انسانی با آن کم گزارش شده است.
- عوارض: درماتیت تماسی همراه با سوزش و خارش و اشک ریزش و ترس از نور شدت.
- تماس با آئروسول ها در بعضی افراد حملات آسمی و واکنش آنافیلاکسی می دهد.

علف کش ها

- تعریف علف کش: ماده‌ای است که برای از بین بردن علف‌های هرز بکار می‌رود.
- دو علف کش رایج: پاراکوات و دی کوات پاراکوات:
  - مسمومیت با آن به طور عمد زیاد است
  - جذب گوارشی آن در انسان کم است.
  - در ریه جمع شده و با اکسیژن واکنش می دهد.
  - در کلیه هم مانند ریه جمع می شود.

اثرات پاراکوات

- سوزاننده و تخریب بافت
- تحریک راههای هوایی، خونریزی مجاری تنفسی، فیبروز ریوی
- نکروز سلولهای کبد
- التهاب بافت ملتحمه چشم و ضایعات قرنیه
- زخم پوست، نکروز پوست، قرمزی و هیپرکراتوز
- مکانیسم آن تشکیل رادیکال آزاد و تخریب غشای سلول است.

علف کش دی کوات

- جذب آن از دستگاه گوارش کمتر و سمیت آن کمتر است.
- برخلاف پاراکوات تمایلی به ریه ندارد.
- بیشتر روی کبد و کلیه اثر دارد.
- مکانیسم آن تشکیل رادیکال آزاد و تخریب غشای سلول است.
- تحریک پذیری بسته به شدت و دوز آن متفاوت است.
- علف کش با اثر سریع و خشک کننده علفهای هرز است.

علائم مسمومیت با دی کوات

- آسیب های گوارشی
- زخمهای گوارشی مانند : تهوع و استفراغ
- افزایش آنزیم های کبد و نکروز سلولهای کبد
- اثر بر کلیه و دفع پروتئین

قارچ کش ها

هگزاکلروبنزن :

- بعنوان قارچ کش در اندام های هوایی به صورت پودر خشک
- ضد عفونی کننده بذر غلات
- مصرف غلات آلوده در ترکیه اپیدمی بیماری پای سیاه ایجاد کرد.

قارچ کش ها

- عوارض خفیف:
- ریزش مو, تاول پوستی, حساس شدن پوست به نور و ایجاد عفونت همراه با زخمهای پیگمانته
- عوارض شدید:
- آرتریت
- استئومیلیت دست
- انتقال از راه شیر به نوزادان

قارچ کشها

- ترکیبات آلی جیوه
- بعنوان قارچ کش اندام های هوایی به کار می رود
- در عراق غلات آلوده به جیوه مسمومیت و مرگ و میر زیاد داد.
- اثرات عمده ترکیبات جیوه باعث اختلال اعصاب حسی و حرکتی و اثر بر **CNS** می باشد .
- ترکیبات جیوه بیشتر از همه در بارداری و قبل از تولد اثر میگذارد.

مواد فرار گازی

فسفید آلومینیوم یا قرص برنج

- برای کشتن نماتودها، علفهای هرز، قارچ خاک و حفاظت غلات انبار شده درسیلوها
- بعلت فرار بودن در فضای بسته موثر می باشند.
- قدرت آلودکنندگی تنفسی دارند از راه تنفس و خوراک و پوست آلودگی ایجاد می کنند.
- **فسفید آلومینیوم یا قرص برنج** مهمترین سموم گازی مصرفی در حبوبات و برنج می باشد.
- ایجاد گاز فسفین کرده که باعث سمیت سلولی و مرگ می شود.